

Elnarə AKİMOVA

filologiya elmləri doktoru

Əməldən zəfərə, yaxud Heydər Əliyevin Qarabağ siyasəti

Heydər Əliyevin adı ilk növbədə, Azərbaycan xalqını siyasi-mənəvi böhrandan, müstəqil Azərbaycan dövlətini isə parçalanmaqdan və yox olmaqdan xilas etmiş dövlət başçısı kimi xarakterizə olunur. Ardınca isə gördüyü işləri simvolizə edən bir qism gerçəklər sırası gəlir: müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi və böyük qurucusu, Azərbaycançılıq təlimini müstəqil dövlətin ideologiyası səviyyəsinə çatdırmış qüdrətli lider, Azərbaycan Respublikasının siyasi-ideoloji və iqtisadi-mədəni inkişaf konsepsiyasının möhkəm əsaslarını yaradan qətiyyətli şəxsiyyət!

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev ümummilli lider Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimini öz siyasi-ideoloji baxışları, qətiyyəti və uzaqgörənliyi, həmçinin yeni tarixi epoxanın reallıqları və daha böyük gələcəyə ünvanlanmış ideyalarla zənginləşdirərək çağdaş zamanın səsi və sözü olmağı bacardı. Bu söz sahibliyinin ən gözəl təzahürü isə Qarabağ oldu. 2020-ci ildə aparılan 44

günlük haqq savaşımız və qazanılan zəfər təbii ki, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin gücü idi. Amma bu da faktdır ki, həmin gücün, həmin fəthin Heydər Əliyevə gedib çıxan bir çox mühüm siyasi-ideoloji, ideya-mənəvi səbəbləri və mənbələri vardır. Bu mənbələr hansılar idi?

Heydər Əliyev Azərbaycanın müstəqilliyi üçün ən böyük təhlükənin Qarabağ müharibəsi olduğunu bilirdi. Ona görə bütün siyasi fəaliyyəti ərzində bu məsələni prioritet olaraq gündəmdə saxlayırdı. Ümummilli lider 2001-ci ilin fevralında Parlamentdə Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlı ictimai dinləmələr zamanı çıxışında belə bir rəqəm səsləndirmişdir: "Mən 1993-cü ildən başlayaraq, müxtəlif dövlətlərin 68 başçısı ilə 485 görüş keçirmişəm!". Bu görüşlərin hamısında ana mətləb, əsas məsələ Qarabağ probleminin həlli idi. Heydər Əliyev sülh naminə, işğalçı Ermənistan ordusunu Azərbaycan torpaqlarından dinc yolla, beynəlxalq ictimaiyyətin və böyük dövlətlərin təzyiqi ilə çıxarmaq üçün əlindən gələn hər şeyi etdi, bütün mütərəqqi addımları atdı. Ümummilli lider bu addımları hakimiyyətinin birinci dövründə, Kommunist Partiyasının ən mötəbər vəzifəsində əyləşən zamandan etibarən atmağa başlamışdır.

1990-cı il ilin iyununda "Ulduz" jurnalına verdiyi müsahibədə Heydər Əliyevin belə fikirləri yer alır: "1969-cu ildə Birinci katib seçildəndən bir ay sonra Ermənistan KP MK-nın birinci katibi Anton Koçinyana zəng vurub onunla görüşmək istədiyimi dedim. Görüşümüz Qazax rayonu ilə İcevan rayonunun sərhədində oldu. Mən məsələni qəti qoydum və Koçinyana təklif etdim ki, Ermənistandakı millətçi adamları öz ərazi iddialarından çəkəndirmək üçün əməli, konkret işlər görsün".

Qarabağ Azərbaycandır!

Heydər Əliyev xatırladığım müsahibəsində deyirdi ki, sonralar bu görüşün təsiri hiss olundu. Deməli, Heydər Əliyev Azərbaycanda rəhbərliyə başladığı ilk günlərdən etibarən erməni millətçiləri ilə savaşımalı olmuşdur. Sovetlər dönməsində bu proseslər, Qarabağla bağlı keçirilən görüşlər, aparılan söhbətlər təbii ki, cəmiyyətə açıqlanmırdı, amma tarix sübut edir ki, erməni millətçilərinin Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı yönəlmiş çirkin fəaliyyəti hər zaman Heydər Əliyevin sərt müqaviməti ilə rastlaşıb.

Bu kontekstdə maraqlı doğuran faktlar çoxdur. Dağlıq Qarabağ üzərində nəzarət 1969-cu ildən başlayaraq bir an belə olsun Heydər Əliyevin diqqətindən kənarda qalmayıb. Məsələn, 1970-ci illərdə Qarabağda böyük siyasi proseslər cərəyan edib. Heydər Əliyevin xatırladığımız müsahibəsində bildirilir ki, 1975-ci ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin plenumunda bəzi erməni millətçi ünsürlər tənqid olundu. Bu isə o demək idi ki, Heydər Əliyev Azərbaycanın torpaq bütönlüyünü qorumaq üçün siyasətin mümkün olan bütün üsullarından istifadə edirdi. Təsəvvür edin, Qarabağ erməniləri Ermənistandakı millətçi ruhlu adamların Qarabağda sabitliyi pozmağa çalışdıqlarına dair konkret faktlar gətirir, hətta, plenumda Zori Balayanın çirkin millətçi fəaliyyəti də, daşnak Andronikin xalq qəhrəmanı kimi təbliğ olunması da kəskin tənqid olunurdu. Heydər Əliyev xatırladırdı ki, həmin plenumdan iki ay sonra Moskvada Ermənistan KP MK-nin birinci katibi Dəmirçiyana dörd saat söhbət etdim. Və ona bildirdim ki, Dağlıq Qarabağın problemlərini Azərbaycanın öz rəhbərliyi həll etməlidir. Dəmirçiyana dedim ki, "Qarabağın işlərinə ayrı-ayrı şəxslərin qarışması ümumi münasibətimizə ancaq ziyan vura bilər və biz buna yol verə bilmərik"...

Heydər Əliyev "Ulduz" jurnalına verdiyi həmin müsahibəsində milli birlik və milli vəhdət məsələsini də qaldırırdı. Azərbaycanda siyasi parçalanmaların nə qədər böyük fəsadlar doğurduğunu faktlarla göstərirdi: "Bizim respublikanın siyasi rəhbərliyində birliyin olmaması, öz şəxsi mənafeyinə görə başqasını satmaq, ona millətçi damğası yapışdırmaq və s. xoşagəlməz hallar millətin vəhdətini pozub. Tarixi izləsəniz görürsünüz ki, respublikamızın başına bəlalar belə şeylərdən gəlib. Mircəfər Bağirovun ətrafındakılar kimlər idilər? Ermənilər... 1937-38-ci illərdə adamlarımızı, xüsusən ziyalılarımızı qırıqlar kimlər idilər? Qriqoryanlar, Markaryanlar. Onların əli ilə Hüseyn Cavid, Yusif Vəzir Cəmənzəminli... məhv edilib".

1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı seçilmiş Heydər Əliyevin Ali Sovetdəki ilk çıxışında siyasi həyatımız, siyasi tariximiz baxımından hədsiz maraqlı bir detala diqqət çəkmək istəyirəm. Əliyev həmin çıxışında Qarabağ məsələsinə yanaşmanın siyasi istiqamətini müəyyənləşdirir: "Hesab edirəm ki, Dağlıq Qarabağda vəziyyətin normalaşdırılması - məsələnin dar çərçivədə qoyulması deməkdir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması - məsələ belə qoyulmalıdır və biz bunun üçün çarə, çıxış yolu tapmalıyıq".

Eyni zamanda, Heydər Əliyev həmin çıxışında konseptual bir məsələ qaldırırdı. "Bəs nə cür oldu ki, 1988-ci ildə Azərbaycan torpağının bir hissəsi əldən getdi?"

Yəni Heydər Əliyev 1988-1990-ci illərin daha konseptual təhlilinin aparılmalı olduğunu təklif edirdi: "Bu, tarixi məsələdir. Azərbaycan xalqının tarixində ən çətin, ən ləkəli dövrdür. Gələcək nəsillər, hətta biz Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində hakimiyyəti bərpa etsək də, torpaqlarımızı geri qaytarsaq da, mütləq bu məsələnin baş verməsini, bu üç il müddətdə gedən prosesləri təhlil edəcəklər".

Əliyev təkid edirdi ki, bunu gələcək nəsillərin öhdəsinə buraxmaq lazım deyildir. "Gərək müəyyən edilsin: harada, kim hansı günahı işləyib, nə cür olub, nə təhər olub ki, xalq belə acizlik göstərib, öz torpağını əldən verib".

Qarabağ Azərbaycandır!

O dövrdə hakimiyyətdə olanlar və onların yaxın çevrələri Heydər Əliyevi "köhnə palan içi sökməkdə" qınayırdılar. O isə cavab verdi: "Mən köhnə palan içi sökmürəm, həqiqəti bir daha yada salıram. Balayan da, Poqosyan da, Dadamyas da bizim respublikadan deputat seçildi və onlar orda (SSRİ Ali Sovetində - E.A.) Azərbaycan Respublikasına daha dərinədən xəyanət etmək üçün böyük hüquqlar əldə etdilər".

Bütün bunlar nə üçün baş verdi? Heydər Əliyev bütün bu sualların cavablandırılmasını istəyirdi. Niyə Volskinin idarəsi vaxtında Xankəndindən on beş min azərbaycanlı qovulub, niyə 1988-ci ildə Xankəndində 250 azərbaycanlının evinin yandırılması ilə bağlı cinayət işi yalnız 1991-ci ildə qaldırılır və s. Heydər Əliyev Azərbaycan siyasilərini xəbərdar edirdi ki, belə davam etsə, "biz bir neçə il də Dağlıq Qarabağda Azərbaycanın hakimiyyətini bərpa edə bilməyəcəyik. Unutmayın ki, Dağlıq Qarabağ Fələstin probleminə çevrilə bilər".

Heydər Əliyev Azərbaycan Ali Sovetindəki çıxışında 1920-ci illərdən etibarən Naxçıvan torpaqlarının bir qisminin də ermənilərə verilməsini xatırladı, yeni ideya ilə çıxış edirdi: "Bir Dağlıq Qarabağ məsələsi yox, bütün 1920-ci ildən indiyədək Azərbaycan ərazisindən Ermənistanə verilmiş torpaqların hamısının haqq-hesabı aparılsın. Hansı dövrdə, hansı sərhəd sahəsində, hansı torpaqlar verilib? Bu torpaqların hansı qərarlarla, kim tərəfindən verilməsi müəyyən olunsun. Və biz Ermənistanə qarşı artıq müdafiə mövqeyində yox, hücum mövqeyində duruq".

Bu, ulu öndərin tarix qarşısında cavab verməli olacaq şəxsləri sorğulamaq cəhdi ilə bərabər, xalqı gələcək təhlükələrdən qorumaq, onu unutqanlıq bəlasından xilas etmək üçün etdiyi çəbalar idi. Xalqın öz tarixini, milli müəyyənliyini dərk etməsi onun üçün əhəmiyyətli məsələ idi, o mənada ki, mənəvi qüdrəti tükənmiş millətin öz nəcətini axtarmasının çətinliyini bilirdi. Müharibə cəbhəsində təbəddülət dövrü başlanan 1994-cü ilin yazında qüdrətli siyasi nüfuzu və böyük dövlətlərin müdaxiləsi ilə Heydər Əliyev atəşkəsə nail olanda da bunu qazanılan gələcək zəfərimiz üçün gərək olan nəfəs dərimini olduğunu yaxşı anlayırdı. Müstəqilliyini yenidən qazanmış, amma qəfil meydana çıxan Qarabağ faciəsi, ard-arda itirdiyi torpaqlar, üzləşdiyi sarsıntılarla bağlı mənəvi-psixoloji deqradasiyaya məruz qalmış xalqın özünə gəlməsi, kor Edip kimi ayağa qalxıb yeriməsi üçün belə bir nəfəs dəriminə ehtiyac vardı. Bu da savaş idi əslində. Amma bu savaş artıq diplomatik danışıqlar müstəvisində aparılacaqdı. Azərbaycanın haqq səsinin dünyaya çatdırılması, beynəlxalq aləmdə tanınması, dövlətin iqtisadi və hərbi potensialının gücləndirilməsi, eyni zamanda ideologiya və mənəviyyat cəbhəsində strateji hədəflər bəlləmək üçün hərtərəfli siyasi iradə və məfkurə bütövlüyü müəyyənləşməliydi. Analitik baxışın drammatizmi gücləndikcə idrakın, düşüncənin şüurlu axını sürətlənəcəkdi. Bunlar olmadan, xalqın oyanışı mümkün deyildi. Heydər Əliyevin milli ruhun dirçəldilməsi yönündə xidmətləri bu mənada, ölçüyəgəlməzdir. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan yazıçılarının 1997-ci il oktyabrın 31-də keçirilmiş X qurultayında Heydər Əliyev çıxış edərək, bütün digər sahələr kimi, ədəbiyyatı da Qarabağ müharibəsi mövzusunda həssas olmağa səsləmişdir.

Mərhum şair Bəxtiyar Vahabzadə "Haqqın, ədalətin səsiylə yazıram" müsahibəsində jurnalistin "müstəqil dövlətin müstəqil siyasəti sahəsində işləriniz necədir", - sualına cavab verərkən, Heydər Əliyevin siyasi iradəsinə istinad edərək bildirir: "Yadımdadırsa, Ali Sovetin ilk sessiyasının iclaslarının birində Heydər Əliyev dedi ki, mənim Qarabağ üzrə konsepsiyam var və bu problemin həlli yollarını göstərmək istəyirəm".

Vahabzadənin "Qayıdış" kitabında bu məsələyə daha dərin, daha siqlətli nüfuz var. Milli etnik məsələ, ermənilərin Qarabağ məsələsinə çoxdan hazırlığı, bunun üçün Heydər Əliyevin vəzifədən uzaqlaşdırılması və s. : "...ermənilər Heydər Əliyev Siyasi Bürodan uzaqlaşdırıldıqdan sonra

Qarabağ Azərbaycandır!

fəaliyyətə başladılar. Zori Balayan Ermənistanda çıxan bir kitabda yazır: "Əliyev getdi, bəs indi biz nəyi gözləyirik?" Nə qədər ki, Heydər Əliyev Bakıda hakimiyyətdə idi, daha sonra Siyasi Büronun üzvü idi, düşmənlərimiz açıq hücumla keçə bilmirdilər".

Bunun nə qədər dəqiq fikir olması o qədər də uzaq olmayan tariximizdir. Heydər Əliyevin sovet hakimiyyəti dövründə rəhbər ikən imza atdığı qərarlar, azərbaycançılıq ideologiyasının alt qatda pərvəriş tapıb yaşaması, milli mənlilik və kimlik şüurunun dirçəlişi naminə gördüyü misilsiz işlər onun Var olduğu bir dövəmdə hansısa tənəzzül, iflas və işğal məqamlarına yer olmayacağıının şübhəsiz sübutu idi.

Bu il möhtərəm Prezidentimizin sərəncamı ilə Şuşa ili elan edilib. Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu bütün zaman kəsirlərində Qarabağa, Şuşaya münasibətdə gözəl tarixi mövqe sərgiləmiş, Şuşanın yalnız mədəniyyətimizin deyil, tariximizin, dövlətçiliyimizin, dilimizin, diriliyimizin qalası olduğunu sübut etmək naminə müstəsna işlər həyata keçirmişdir. 1977-ci ildə Şuşa şəhərinin tarixi hissəsini tarixi-memarlıq qoruğu elan etmək, daha sonra, 1982-ci il, yanvarın 14-də Şuşada Vaqif məqbərəsinin ucaldılması onun yalnız mədəniyyətə, mədəniyyətə qoyduğu böyük abidə deyildi, həmçinin bu qədim yurda tarixi mövqe qazandırmaq amalıının rəmzi idi. Həsən Həsənovun "Gələcək haqqında... xatirələr" məqaləsində bu məqamla bağlı maraqlı epizod yer alır: "Bir dəfə Heydər Əliyev gözlənilmədən məndən soruşdu: "Sən şair Vaqifi tanıyırsanmı?" Mən cavab verdim: "Əlbəttə, tanıyıram". O, mənə diqqətlə baxdı və dedi: "Yox, sən hamısını bilmirsən". Sonra söhbət bizim cari kommunist və beynəlmiləçi vəzifələrimizdən uzaq mövzuya keçdi. Heydər Əliyev dedi ki, Şuşada Vaqifin məqbərəsini tikməyi qərara alıb. Məqbərənin layihəsi hazırlanır, yer seçilib, tikinti başa çatandan sonra məqbərənin təntənəli açılışını və Vaqif Poeziya Bayramını keçirmək nəzərdə tutulur. Heydər Əliyev sözünə davam edərək dedi: "Sən bu məsələləri ən yaxın vaxt üçün prioritet məsələ kimi qəbul etməlisən. İstəyirəm ki, sən mənim əsas məqsədimi biləsən. İndiki halda Vaqif bizim üçün sadəcə şair, məqbərə sadəcə qəbirüstü abidə, bayram sadəcə şeirlər oxumaq deyil, Vaqif bizim üçün Azərbaycanın dövlət xadiminin rəmzidir və belə də olacaq. Şuşadakı məqbərə bizim üçün Qarabağ xanlığının təmsalında Azərbaycan dövlətçiliyinin rəmzi, poeziya bayramı bu torpaqda Azərbaycan dilinin əbədi təntənəsinin rəmzidir".

Akademik Bəkir Nəbiyevin məlumatına görə Molla Pənah Vaqifin Şuşadakı heykəlinin açılışında vilayətin o zamankı bütün erməni rəhbərliyi, ziyalıları iştirak edib. Heydər Əliyev Böyük Azərbaycan şairi Vaqifin təmsalında Qarabağda XVIII əsrin ortalarında məskunlaşan ermənilərə başa salırdı ki, torpağın əsl sahibləri, onun təəssübünü çəkənlər, onun şöhrətini dünyaya yayanlar kimlərdir. Heydər Əliyevin iradəsilə Şuşada ucaldılan Vaqif məqbərəsi yalnız konkret bir şairin abidəsi deyildi, bu məqbərə daha çox, türk-azərbaycanlı ruhunun əsrlər boyu Qarabağda hakimiyyətinin simvolu idi, bu torpaqda yaranmış təkrarsız sənətin simvolu idi.

2018-ci ildə Ümummilli lider Heydər Əliyevin obrazını əyaniləşdirən əsərlər haqqında apardığım tədqiqatda yekun olaraq belə bir fikir bildirmişdim: "Heydər Əliyev cəmiyyətimizlə bəhəm ədəbiyyatda da başlanan yeni epoxanın təməlini qoyan, onun gəlişməsinə təkan verən tarixi şəxsiyyətdir. Ona görə haqqında yazılan mətnlərin bəlkə də hələ Ümummilli liderin obrazını bütünlüyü ilə yaratmağa gücü yetmir. Heydər Əliyevin obrazı ən istedadlı mətnlərdən belə irəliləmə durmağı bacarır. Görünür, Zamanın fəvqünə, ucalığına qalxmış İnsanlar üçün ən gözəl əsəri elə Tarixin özü yaradır".

Qarabağ Azərbaycandır!

Bəli, zaman ötür, ötüb keçən bu illər ərzində Heydər Əliyevin imza atdığı bütün işlərin mütərəqqi, işıqlı davamını görüb heyrlənməyə bilmirik. Dövlətin rəmzinə çevrilmiş ilk siyasi lider, Azərbaycanın siyasət dilini dünyaya təlim edən ilk Azərbaycanlı olaraq bu böyük şəxsiyyətin gördüyü əməllər sırası bariz şəkildə meydandadır. Bu əməllərin ən böyüyü, ən ölçüyəgəlməzi isə Qarabağdır. Qarabağ məsələsinin həlli istiqamətində gördüyü işlər ümummilli liderin nə qədər prinsipial, haqq və ədalət istəklisi, o cümlədən sülhpərvər olduğunun sübutudur. Onun bu günə istiqamətlənmiş müdrik siyasəti, nəhəng məsətləli fəaliyyəti olmasaydı, 2020-ci ildə müharibəni qazanmaq, böyük zəfərə imza atmaq çətin olardı. Ali Baş Komandan İlham Əliyev ona görə böyük zəfəri qazana bildi ki, ilk növbədə, tarixə və zamana Heydər Əliyevin üslubunda müraciət etdi.

Ədəbiyyat qəzeti. – 2022. – 09 may.